

HAMZA BABA OCAĞI'NA BAĞLI BİR SAĞALTMA OCAĞI: BEKTAŞ DEDE

Satı KUMARTAŞLIOĞLU*, Ali DUYMAYZ**

Özet

Merkezi İzmir'in Kemalpaşa ilçesi olan Alevi-Bektaşî ocağı Hamza Baba'nın talipleri, İzmir, Menemen, Manisa, Akhisar, Balıkesir, Edremit, Çanakkale, Bergama, Dikili, Aydın yörelerinde bulunmaktadır. Hamza Baba Ocağı, taliplerinin hizmetini Çelebi soyundan aldıkları icazet ile yürütmektedir. Manisa'nın Akhisar ilçesine bağlı Beyoba beldesi de Hamza Baba Ocağı'na bağlı bir talip köyüdür. Beyoba beldesinin Cem törenlerini Hacı Bektaş Veli Dergâhı'ndan ya da Hamza Baba Dergâhı'ndan gelen dedeler yürütmektedir. Bu köy, Hamza Baba Ocağı'na bağlı bir talip köyü olmasının yanı sıra, köyde bulunan Bektaş Dede Türbesi'nin ve Bektaş Dede'nin soyundan gelen ailenin bir "sağaltma/şifa ocağı" olması ile dikkat çekmekte, bu açıdan hem Alevi hem Sünnî kesimlerce ziyaret edilmektedir. Bektaş Dede'nin Horasan erenlerinden olduğu ve ayrıca soyunun On İki İmam'dan İmam Cafer'e dayandığı söylenmektedir. Bektaş Dede, buraya gelerek Beyoba'yı kurmuş ve Allah onun aracılığıyla buraya manevi bir güç vermiştir. Beyoba'da Bektaş Dede'nin soyundan gelen bir sülale (Gündüz ailesi) bulunmaktadır. Bu sülalenin bireyleri hem türbede görev yapmakta hem de şifa ocağı işlevi görmektedir. Bu çalışmada, hem Alevi ocakları hem de şifa ocaklarının temelinde yer alan atalar kültü ile ocak kavramı arasındaki ilişkiyi yola çıkılarak, Hamza Baba Ocağı'na bağlı Beyoba beldesindeki Bektaş Dede ve soyunun bir şifa ocağı olarak hastalık sağaltımındaki rolü ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ocak, Hamza Baba, sağaltma ocağı, Bektaş Dede

MEDICAL TREATMENT CENTER CONNECTED TO THE HEARTH OF HAMZA BABA: BEKTASH DEDE

Abstract

The successors of Hamza Baba's Alewi-Bektashi Hearth, whose center is Kemalpaşa District-İzmir City, live in the area of İzmir, Menemen, Manisa, Akhisar, Balıkesir, Edremit, Çanakkale, Bergama, Dikili, Aydın. Hamza Baba's Hearth has been carrying out its services with the approval given by the descendant of Çelebi. Beyoba area under the administrative of Manisa/Akhisar is the village of the successors connected to Hamza Baba's Hearth. Cem ceremonies (the religious ceremonies held by Alewi communities) in Beyoba area have been conducted by Alewi grandfathers from Hacı Bektash Veli Lodge or from Hamza Baba's Lod-

* Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balıkesir/Türkiye, satileri@hotmail.com

** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balıkesir/Türkiye, aduymaz@balikesir.edu.tr,

ge. In addition of being the village of the successors connected to Hamza Baba's Hearth, this village draws attention to medical treatment center built by the family of the descendent from Bektash Dede and to Bektash Dede Shrine and so this place has been visited by both Alewi and Sunni population. It is said that Bektash Dede is one of Khorasan Saints and also his descendant has been based on Imam Cafer who is one of the Twelwe Muslim Clergymen. Bektash Dede came to this area and found this village; and God gave here morale, a spiritual force by means of him. In Beyoba, there is the ancestry (Gündüz family) from the descendant of Bektash Dede. The members of this ancestry have been working ond fullfilled the function of the healing in this shrine. In this study, the relationship between the cult of ancestors and the concept of hearth, which has been underlying Alewi hearths and healing centers, and on the basis of this relationship, the role of the treatment of diseases as a healing center of Bektash Dede and his descendants connected Hamza Baba's Hearth in Beyoba area will be disscussed.

Keywords: Hearth, Hamza Baba, the hearth care center, Bektash Dede

Giriş

"Ateş yakılan yer" ve "ateş" anlamlarına gelen "ocak" sözü, bunların dışında çok geniş bir anlam dünyasına sahip olup, sözlük ve ansiklopedilerde benzer anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Şemseddin Sâmî'nin Kamus-ı Türkî adlı sözlüğünde "ocak" için dokuz ayrı anlam verilmektedir: "1. Ateş yanan yer, kânûn: Oda, mutfak ocağı, 2. Dumanın çıkması için duvarda açılmış delik ve damdan yukarı çıkan baca, 3. Madencilerin maden erittikleri yer, kalhâne, 4. Kireç yaktıkları yer, kireç fırını, 5. Taş ve maden çıkarmak için açılan çukur veya kuyu, 6. Tahte'l-arz olan su yolu ve lağım vesairenin muhtelif mahallerinde yapılan bacalar ki açılıp kapanır, 7. Bahçenin bir cins sebze zer'ine ayrılmış ve etrafı yükselttilip çukur kalmış tarlası, 8. Ateşi sönmöz hanedan, büyük aile, 9. Mürettep sınıf-ı asker" (Şemseddin Sâmî, 2010: 929-930). Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı **Türkçe Sözlük**'te "ocak" için yukarıdaki anlamların dışında, "ev, aile, soy; bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile" (Türkçe Sözlük, 2005: 1488), **Tarama Sözlüğü**'nde "ocak" için "1. Yurt, 2. Üzüm asması, kavun, karpuz, hıyar, kabak gibi bitkilerin deveği" (XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü V, 1996: 2908) denmektedir. **Derleme Sözlüğü**'nde ise "ocak", beş ayrı anlamla karşılığını bulmaktadır: "(I) 1. Ateş; (II) 1. Eski ve soylu aile. 2. Dedelerden biri belirli bir hastalığı iyi ettiğine inanılan aile; (III) Fide ya da ağaç dikmek için açılan çukur; (IV) Su değirmenlerinde suyun akıtıldığı ve çarkın indirildiği yer; (V) Bir yerde toplu olarak bulunan fındık ağaçları" (Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IX, 1977, 3262). "Ocak" sözü, **Meydan Larousse** (Büyük Lûgat ve Ansiklopedi Meydan Larousse, IX. Cilt: 459), **Yeni Türk Ansiklopedisi** (Yeni Türk Ansiklopedisi, VII. Cilt: 2712), **Ana Britannica** (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 17: 19) gibi ansiklopedilerde de

benzer anlamlarıyla mevcuttur. Sözlük ve ansiklopedilerdeki bu tanımlar, “ocak” sözünün ne kadar geniş bir anlam dünyasına sahip olduğunu göstermekle beraber, bu makalede ele aldığımız “ocak” konusunu açıklamak için yeterli değildir. Pertev Naili Boratav “ocak” sözü için söze asıl kült niteliğini yükleyen bir açıklama yapmış, ocağın “ateş yakılan yer” anlamı dışındaki üç anlamını açıklayıcı cümlelerle ifade etmiştir: “*Ocak kelimesinin, bildiğimiz anlamından türeme üç anlamı daha var: Birincisi, “ocağın batsın” deyiminde olduğu gibi, soy. İkincisi, “Hasan Dede Ocağı”, “Narludere ocağı” deyimlerinde görüldüğü gibi, Anadolu’da Alevi-Kızılbaş topluluklarının, bölge bölge, bağlı buldukları kutlu merkezler; ocak, bu deyimlerde, aynı zamanda, o yerlerde oturan tarikat ulularının soyu anlamına gelir; genel olarak bu ocakların önderlik görevi babadan oğula geçer; nitekim ocak ulusunun soyundan olan kimselere “Ocakzâde” derler. Kelime, üçüncü anlamı ile, belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir: “sarılık ocağı, “fıtık ocağı”, v.b. gibi. Bu son halde, “ocak” ve “ocaklı” deyimleri eş anlamda kullanılır” (Boratav, 1999: 113). Boratav’ın yapmış olduğu bu tanım, söze asıl kült niteliğini veren ve makalenin içeriğini oluşturan “Alevi-Bektaşî ocakları” ile “sağaltma ocakları”nı ele aldığı için önemlidir.*

Makalenin kapsamını bir Alevi-Bektaşî ocağı olan Hamza Baba Ocağı’nın talip köylerinden Beyoba’da bulunan sağaltma ocağı oluşturmaktadır. Dolayısıyla burada “ocak”, hem Alevi-Bektaşî ocağını hem de sağaltma ocağını kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Ayrıca, “ocak” sözünün “soy” ve “aile” anlamları, hem Alevi-Bektaşî ocağı hem de sağaltma ocağı için geçerlidir. Başka bir ifade ile Alevi-Bektaşî ocakları da, sağaltma ocakları da soy gütmektedir ve dolayısıyla bu ocakların atalar kültü ile bağlantısı vardır. Makalede önce Hamza Baba Ocağı ve bu ocağa bağlı Beyoba köyü ile köyde bulunan sağaltma ocağının piri Bektaş Dede tanıtıldıktan sonra, Bektaş Dede ocağının (soyunun) hastalık tedavi etmedeki rolü incelenecektir.

1. Hamza Baba Ocağı

Hamza Baba, Alevi-Bektaşî kültürünün dinî ve sosyal kurumu olan ocak sistemine bağlı bir ocaktır. Ocağın kurucusu Muhammed Hanefi soyundan geldiği ifade edilen Hamza Baba, 1150 civarında Seyhun Havzasının kuzeydoğusundaki Yesî’ye yakın Balhâyık köyünde doğmuştur. Babası İlyas Bey, Oğuzların oymak beylerindedir. Hamza Baba Ahmet Yesevî dergâhında eğitim görmüş, daha sonra Anadolu’ya gelerek Hacı Bektaş Velî’ye intisap etmiştir. Hacı Bektaş Velî’nin 360 halifesinden biri olarak tanınır. Hamza Baba, Hacı Bektaş Velî’nin icazetiyle Ege bölgesini irşat için görevlendirilmiştir. Bu ocağın merkezi İzmir’in Kemalpaşa ilçesidir, yani Hamza Baba soyundan gelen dedeler Kemalpaşa’da bulunurlar; ocağın talipleri ise Kemalpaşa, İzmir, Menemen, Manisa, Akhisar, Balıkesir, Edremit, Çanakkale, Bergama, Dikili, Aydın yörelerinde yaşar (Onarlı, 2001: 11-37; Yaman, 2006: 109).

Hamza Baba Ocağı'nın diğer Alevi-Bektaşî ocakları arasındaki konumunu belirlemek için, bu ocakların nasıl bir gruplaşma içinde olduklarını görmek gerekir. Çelebilerin (Hacı Bektaş Veli'nin soyu) temsilcilerinden Cemalettin Ulusoy'a göre, Aleviler üçlü bir gruplaşma halindedir. Bu gruplaşma şöyle maddeleştirilebilir:

1. Doğrudan doğruya ve Ocakzâdeler vasıtasıyla Hacı Bektaş Veli'ye bağlı olanlar: Bu grup Anadolu'daki Alevi-Bektaşî toplumunun yüzde doksanını teşkil eder.
 - a. Hacı Bektaş Veli soyundan gelenler: Bunların bir kısmı Horasan pîrlerinin ve Rum erenlerinin soyundan gelenler ve Ocakzâde olarak tanınanlardır.
 - b. Hacı Bektaş Veli'ye ve onun soyundan gelenlere bağlı olduklarını belirtenler: Mürşit, Ocakzâde olmakla beraber, her sene değıştirebileceği bir dedeye icazet vererek taliplerin hizmetlerini gördürür.
2. On İki İmam'ın soyundan geldiklerine inananlar: Bu grupta olanlar da Hacı Bektaş Veli'yi serçeşme olarak kabul ederler.
3. Babagan kolu diye anılan, daha çok İstanbul ve Arnavutluk'ta bulunan Alevi-Bektaşîler (Türkdoğan, 1995: 137-138).

Hamza Baba Ocağı, bir Horasan pîri olan Hamza Baba'nın soyunu sürdürmekle birlikte, Hacı Bektaş Veli'ye ve onun soyundan gelenlere, yani Çelebilere bağlı olan bir ocaktır. Bu tarz ocaklarda dedeler, Hacı Bektaş dergâhında oturan postnişinden (mürşitten) her yıl icazet almak suretiyle görevlendirilirler (Yaman, 2007: 233-234). Bugün Hamza Baba'nın soyundan gelmekle birlikte bu ocakta dedelik görevi yürütenler Hamza Özer ve İbrahim Özer isimlerindeki dedelerdir (Yaman, 2006: 109).

2. Beyoba Köyü ve Bektaş Dede

Manisa'nın Akhisar ilçesine bağlı Beyoba köyü, bir Alevi-Bektaşî köyü olup, köyün hizmetini Hamza Baba Ocağı görmektedir. Beyoba köyüne yılın belli aralıklarında Hamza Baba Ocağı'ndan Ocakzâde dedeler gelmekte ve Cem töreni icra etmektedirler (K3¹). Beyoba köyünün hemen bitişğinde Bektaş Dede Türbesi bulunmaktadır. Bektaş Dede'nin kim olduğu üzerine tarihi belgeler mevcut değildir; onun hakkındaki bilgiler birtakım rivayetlerden ibarettir. Bektaş Dede'nin Horasan erenlerinden olduğu, 1450'li yıllarda Anadolu'ya gelip Hacı Bektaş dergâhından el aldıktan sonra Beyoba köyünü kurduğu söylenmektedir (K1, K3). Bir rivayete göre Bektaş Dede'nin soyu, On İki İmam'dan İmam Cafer'e dayanmaktadır (K2).

Veli bir şahsiyet olan Bektaş Dede'nin halk arasında çeşitli kerametleri anlatılır. Bunlardan birine göre, Bektaş Dede, bahar mevsiminde bir gün deniz kenarında bir çobanla konuşur. *"Hadi oğlum bana müsaade"* diyerek seccadeyi denizin üzerine atar, seccadenin üzerine oturarak denizin üzerinde gider. Çoban *"Ben nasıl yapayım"*

der. Bektaş Dede, “*Nasıl biliyorsan öyle yap*” der. Çoban da seccadesini atar, aynı şekilde denizin üzerinde gitmeye başlar ve ermiş olur (K2). Bektaş Dede’nin başka bir kerameti de yine denizle alakalıdır. Onun hakkında anlatılanlara göre, İstanbul’dan gelirken denizde çok dalga olmuş. Dalga gemiyi tam alabora edecekken elini açıp dua etmiş. O an denizde dalga durulmuş (K3). Bektaş Dede, sağlığında olduğu gibi öldükten sonra da kerametlerine devam etmiştir. Onun öldükten sonra gösterdiği kerametlerden biri, 1974’te gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı’yla ilgilidir. Bu harekât sırasında Bektaş Dede’nin türbesine bakan Ahmet Dede adında biri varmış. Bektaş Dede, Ahmet Dede’ye “*Oğlum, benim mumumu yakma, ben Kıbrıs’a gidiyorum*” demiş. Hatta Kıbrıs’ta dağda bir üsteğmenin yakatı bitmiş. Bektaş Dede, üsteğmenin arkasını sıvazlamış, “*Benzinin doldu oğlum, devam et*” demiş. Buna benzer bir olay da kendini bu türbeye adayan bir adamın başından geçmiştir. Bu adam, Almanya’dan gelirken benzini bitmiş. Bektaş Dede, karşısına çıkarak “*Benzinin doldu oğlum, devam et*” demiş. O olaydan sonra bu şahıs, türbenin bulunduğu yere bir cami yaptırmış, burayı ağaçlandırıp ışıklandırmış. Bektaş Dede, bu zatın rüyasına girerek türbenin bulunduğu yerde bir yer göstererek orada bir su kuyusu açtırmasını söylemiş. Adam da Bektaş Dede’nin gösterdiği yere kuyu açtırmış (K2).

Hakkında anlatılanlara göre veli bir şahsiyet olan Bektaş Dede’nin türbesine, Türkiye’nin her tarafından ziyaretçi gelmektedir. Bektaş Dede’ye çocuğu olmayanlar ve ağzı yamulanlar gelir. Gelenler adakta bulunurlar. Bunların dışında çeşitli dileklerde bulunmak için gelenler de olur. Ziyarete gelenler, geleneksel olarak ya da geliş maksatlarına göre çeşitli uygulamalar yapmaktadırlar. Yatırımın başucunda bulunan gövdesi türbe kubbesinin içinde, tepesi ise kubbenin dışında olmasıyla ilginç bir görüntü sergileyen servi ağacının dibinden alınan toprak kutsal addedilir. Ziyarete gelenler bu topraktan alarak bir bez parçasına bağlar ve evlerinin bir kenarına asarlar. Bundaki maksat, evi kötülüklerden korumaktır (K3). Bektaş Dede’nin yatırı etrafında yedi defa dönülür. Her dönüşte türbenin baş ve yan taraflarına niyaz edilir. Türbenin içinde mum yakılması için bir bölüm vardır. Türbeye gelenler burada dilek dileyerek mum yakarlar (K3). Yine türbede kapalı bir kapağın içinde “emir” denilen yeşil kumaşlar vardır. Ziyarete gelenler bu “emir”lerden bir parça alırlar, bunlar çocuk dileği gerçekleştikten sonra çocuğun omzuna takılır, yeni araba alındığı zaman kazadan beladan korusun diye arabaya bağlanır. “Emir”, kişinin üzerinde veya cüzdanında da saklanabilir (K3).

Türbenin her iki tarafında mezarlıklar vardır. Bu mezarlar halk mezarlığıdır. Türbe bahçesinin içindeki mezarlar ise Bektaş Dede’nin soyundan gelenlerin mezarlarıdır. Türbeye gelenlerden ev ve araba isteyenler bu mezar taşlarının yanlarına taşlardan ev ve araba yaparlar. Çocuk sahibi olmak isteyenler, mezar taşlarına beşik yapıp bağlarlar. Ayrıca türbenin etrafındaki ağaçlara yazma bağlanır (K3).

Bektaş Dede türbesi etrafında yapılan en yaygın uygulamalardan biri de kurban kesmektir. Özellikle çocuğu olmayanlar buraya gelip adak adarlar, yakınlarıyla beraber gelerek kuzu keserler, beraberce yerler. Lokma yapanlar da olur. Bu yüzden Bektaş Dede'nin türbesi sürekli kalabalıktır. Türbede adak adayanların kurbanlarını kesip pişirecekleri bölümler de vardır (K1).

Türkiye'nin her tarafından Alevi-Sünnî ziyaretçileri olan Bektaş Dede Türbesi'nde gerçekleştirilen alışlagelmiş bu uygulamaların dışında değişik bir uygulama da "kirvelik" uygulamasıdır. Alan araştırması sırasında tanık olduğumuz bu uygulama, Erzincanlı ve Kureyşan ocağına bağlı bir aile tarafından yapılmıştır. Bu aile, çocuklarının olması için buraya gelip adak adamıştır. Adakları ise "Hamile kalıp çocuğum olursa, buraya gelip seni kirvesi yapacağım" şeklinde olmuştur. Aile, dilekleri gerçekleşip çocukları olduktan sonra adaklarını yerine getirmek, yani Bektaş Dede'yi çocuğun kirvesi yapmak için, yakınları ile birlikte buraya gelerek kurban keser. Ailenin anlattığına göre Bektaş Dede dışında herhangi bir dede de kirve yapılabilir (K5).

Bektaş Dede Türbesi özellikle Hıdrellez gününde kalabalık olur. Burası Hıdrellez'de panayır alanına döner. Kurbanlar kesilir, eğlenilir. Ateş yakılıp üzerinden atlanır (K3).

3. Bektaş Dede Ocağının Hastalık Sağaltımındaki Rolü

Bektaş Dede Ocağı, Bektaş Dede'nin günümüze uzanan soyudur. "Ocak"ın buradaki anlamı, çeşitli hastalıkları tedavi etme yetisine sahip olan aile ve bu ailenin hastalık tedavi etmekle görevli üyeleri şeklindedir. Bu kişiler, halk hekimi olarak vasıflandırılırlar. Orhan Acıpayamlı, bu tarz ocaklar hakkında "Ocak deyince akla, belirli bir hastalıkla uğraşan aile gelir. Bu ailenin tedavi ile uğraşan fertlerine ocaklı adı verilmektedir. Bu ocaklı, tedavi etmek kudretini ailesinden kan yoluyla alır. Bunun için... bir öğrenim ve eğitim devresine ihtiyacı yoktur. Falan ocaklının sulbünden gelmek yeterlidir." demektedir (Acıpayamlı, 1968: 5).

Halk hekimliğinde ocak geleneğinde ana unsur "belli bir soya dayanma", "belli bir soydan gelme"dir. Bu soylarda hastaları tedavi etmek için genellikle el alma / el verme gibi bir işleme gerek duyulmaz. Ocaklı olup bazı hastalıkları iyileştirmek için bu soyun bir üyesi olmak yeterlidir. Bir ocak soyundan gelen kimseler, tedavi ettikleri hastalıkla ilgili gerekli bilgi ve tedavi yöntemlerini bu aile içinde görerek ve tecrübe ederek öğrenirler. Bazen de ocaklı ailelerin soyu veli bir şahsiyete dayandığı için o veli şahsiyetin hastalık iyileştirme yetisi, soyu ile devam ettirilmektedir. Bu aile genellikle o veli şahsın yaturı etrafında yaşar. Bektaş Dede Ocağı, bu tarz yatur merkezli ocaklardır.

Sağlığında hastalara şifa dağıttığı söylenen Bektaş Dede'nin soyu (ocağı) da bugün hastalara şifa dağıtmaktadır. Gündüz ailesi olarak bilinen bu ocak, hem türbede görev yapmakta hem de şifa ocağı işlevi görmektedir. Aile, kendilerinin "ocak" olduğunu, Bektaş Dede'nin kendilerinin dedeleri olduğunu söylemektedir. Bektaş Dede'nin çeşitli hastalıkları iyileştirme gücü, onun soyundan gelen bu aile tarafından devam ettirilmektedir. Köyde bu aile bireylerinin toplu bir şekilde yaşadığı "Şifa Ocağı Sokağı" bulunmaktadır. Bu sokakta yaşayan aile bireyleri birer gün nöbetle kendilerine gelen hastalara bakmaktadır. Kaynak şahısların verdikleri bilgilere göre, ailenin babaları Devran Bey öldükten sonra bu işi onun soyundan gelen sekiz evladı yürütmektedir. Ancak ailenin kız çocukları bu görevi yapamaz. Çünkü onlar evlendikten sonra sülaleden ayrılırlar. Sülaleye giren gelinler ise bu görevi icra edebilirler. Buraya şifa için gelenler türbeyi de ziyaret etmektedirler. Ağzı yüzü eğilenler, bir tarafı tutmayanlar, çocuğu olmayanlar, çocuğu yaşamayanlar, bir sıkıntısı olanlar hem türbeyi ziyaret ederler, hem de Bektaş Dede'nin soyundan gelen aileye müracaat ederler.

Bektaş Dede Ocağı, Bektaş Dede'den aldıkları kutsî güç ve atalarının devam ettirdiği tekniklerle hastalara şifa dağıtır. Ocaklı kendisine müracaat eden hastayı şu şekilde tedavi eder: İlk önce hastanın getirdiği çamaşırlara Bektaş Dede'den kaldığı söylenen çarığı sürer. Sonra bu çarığı hastanın uzuvlarının sağından soluna doğru sürer. Yine Bektaş Dede'nin taşı olduğu söylenen bir mermer taşı hastaya üç defa öptürür. Çarık ve taş, şifa için kullanıldığı gibi, bu sülalenin Bektaş Dede'nin torunları olduğunun bir delili de sayılmaktadır (K1, K2, K3). Ocaklı, hastayı çarıkla sıvazlama ve taşı hastaya üç defa öptürme dışında, ocağa şifa için gelenlere on iki gün sürecek perhiz verir. Bu süre boyunca yalnızca ocaklının söylediği yiyecekler yenir. Hasta, perhizi boyunca namaz kılmaz. Ocaklı ayrıca hastaların şifası için kül kullanır. Kullandığı kül, kendi "ocak"larından elde edilen küldür, yani bu külü yalnızca o ocaktan olanlar yakıp temin edebilirler. Başkalarının yaktığı kül bir işe yaramaz. Ocaklı, külü ocağa gelen hastalara verir. Hastalar bu külü şifa için günde bir çay kaşığının ucuyla suya karıştırıp içerler. Hastanın tam anlamıyla iyi olması için ocağa üç defa gelmesi gerekir. Doktora gidip de şifa bulamayanların buraya geldikten sonra iyi oldukları söylenmektedir (K1).

Bektaş Dede Ocağı'nın hastaları tedavi etmek için uyguladığı yöntem ve teknikler, soylarından görüp öğrendikleri bilgi ve tecrübelerle dayanmaktadır. Bu yöntem ve tekniklerin herhangi bir bilimsel açıklaması olmayıp, daha çok sihrî ve dinî uygulamalar olduğu görülmektedir. Ocakların yine soylarından öğrendikleri ya da tecrübî yollarla elde ettikleri emler de hasta tedavisinde kullanılır (Acıpayamlı,

1989: 2-4). Bektaş Dede Ocağı'nın hasta tedavi ederken kullandığı yöntem ve teknikler, genellikle sihrî ve mistik nitelikteki uygulamalardır. Bu uygulamalardan biri Bektaş Dede'nin çarığı ile hastaların ve hasta çamaşırlarının sıvazlanmasıdır. Yatır merkezli sağaltma ocaklarında çarık, tespih, pabuç, geyik boynuzu gibi yatırda yatan velîye ait eşyalar, ocaklılar tarafından hastaları iyileştirmek için kullanılmaktadır. Ocağın ilk atasının ya da yatırda yatan velînin bu nesneyle hastalıkları tedavi ettiğinin söylenmesi, tedavi esnasında geleneksel olarak bu nesnelerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca kutsal şahsiyetlere ait olan bu nesnelere de sahipleri gibi kutsî bir güç içerdiği için, ocaklılar tarafından hastalığı yok etmek için kullanılmaktadır. Bektaş Dede'nin çarığı da hastaların şifası için bu niyetle kullanılmaktadır. Hastaların Bektaş Dede'ye ait olduğu söylenen taşı öpmeleri de aynı maksatlardır. Ocaklıların elleriyle ya da bu tarz kutsal addedilen nesnelere hastaları sıvazlamalarında, hastalığı kendilerine ya da sıvazladıkları varlıklara aktarmak da yatmaktadır. Ocaklıların ve ellerindeki nesnelerin bünyelerindeki kutsî güç, onlara zarar vermemekte ya da kendilerine gelebilecek zarar, bazı yollarla def edilebilmektedir. Örneğin, ocaklılar tedavi esnasında kendilerine sirayet edebilecek hastalıktan korunabilmek için hastalardan para, demir, bıçak gibi şeyler almaktadırlar.

Ocaktan tuz, şeker, ekmeğe, kül vb. alınarak bunların hastanın evinde çeşitli şekillerde kullanılması da sihrî yolla yapılan tedaviler arasında değerlendirilebilir (Acıpayamlı, 1989:2-4). Ocaklının yaşadığı ev, yani "ocak" a ait herhangi bir şeyin, halk arasında sağaltma gücü olduğuna inanılır ve bunlarla da çeşitli tedavi yöntemleri uygulanır. Örneğin hasta, "ocak"tan aldığı ekmeği yer, tuzu, külü ve şekerli suyuna katıp içer veya yalar, tuzu ve külü yıkanma suyuna katar. Ocaktan alınmış bu şeyler, bazen ocaklı tarafından okunarak sağaltma güçleri daha da kuvvetlendirilmiş olur. Bektaş Dede Ocağı'nın hastalara verdiği kül de sağaltma niteliği olan bir emdir. Bu külün şifa için kullanılmasında Bektaş Dede Ocağı'ndan elde edilmesi önemli olmakla birlikte, külün ateşin bir parçası olması, ateşin temizleyici ve yok edici özelliğinin küle yüklenmesi de önemlidir.

Sonuç

Beyoba köyü, Alevi-Bektaşî ocaklarından Hamza Baba Ocağı'na bağlı bir talip köyü olmasının yanı sıra, köyde bulunan Bektaş Dede Türbesi'nin ve Bektaş Dede'nin soyundan gelen ailenin bir "sağaltma / şifa ocağı" olması ile dikkat çekmektedir. Merkezi Kemalpaşa'da olan Hamza Baba ocağı ile Beyoba'daki Bektaş Dede ocağı aslında farklı şeyler anlatmasına rağmen, birbiriyle alakalı ve temelde "aile" ve "soy"u anlatan kurumlardır. Hem Hamza Baba ocağındaki hem de Bektaş Dede ocağındaki "ocak", aileyi temsil eder. Bu her iki kuruma "ocak" denmesinin nedeni "aile"dir. Çünkü aile yaşamı, ocak etrafında şekillenir, aile yaşamının merke-

zi ocaktır. Bu “aile ocağı”, sadece ailenin yaşayan bireylerini değil, ailenin geçmişte yaşamış bireyleri, yani ataları ile gelecekteki bireyleri arasında bir köprü görevi üstlenmektedir. Bu köprü, “soy” olarak ifade edebileceğimiz ve “ocak”ın atalar kültürü ile ilişkisini ortaya koyan bir unsurdur.

“Ocak”ın soy ve aile anlamı ve atalar ile olan ilişkisi, Alevi-Bektaşî kültüründeki “dede ocakları” ile çeşitli hastalıkları tedavide önemli rolü olan ve halk hekimi olarak tanımlayabileceğimiz “ocak”larda kendini göstermektedir. Zira hem dede ocaklarında hem de halk hekimi olan ocaklarda “soy” çok önemlidir. Dede olmak için bir dede ocağından gelmek, sağaltma ocağı olmak için de bir sağaltma ocağından gelmek gerekir. Ocakzâde dedeler ile sağaltma ocaklarının soy takip etmesi, bu ocakların da atalar kültürü ile bağlantısını ortaya koymaktadır. Hem dede ocaklarının hem de sağaltma ocaklarının soy kurucuları, yani pîrleri, atalarının mezarlarının birer yatır hüviyetinde olması ve bu yatırların birer kült merkezi olması da bu ocakların atalar kültürü ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Hamza Baba Ocağı ile Bektaş Dede Ocağı, bunun güzel birer örnekleridir.

Sonnot

¹ Alan araştırması sırasında kendilerinden bilgi alınan kaynak şahıslar, metin içerisinde, metnin sonunda yer alan “Kaynak Şahıslar Listesi”ndeki sıralarına uygun olarak “K1, K2, K3, K4, K5” kısaltmaları ile gösterilmiştir.

Kaynakça

- Acıpayamlı, Orhan. (1968). “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, XXVI (1-2), 1-9.
- Acıpayamlı, Orhan. (1989). “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri 23-25 Kasım 1988 Ankara. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1-8.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi. Cilt 17, Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopadia Britannica.
- Boratav, Pertev Naili. (1999). Türk Halk Bilimi II 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Büyük Lûgat ve Ansiklopedi Meydan Larousse, IX. Cilt, İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Onarlı, İsmail. (2001). Hamza Baba. İstanbul: Can Yayınları.
- Onarlı, İsmail. (2002). “Saruhanoğulları Beyliğinin Ulu Evliyası: Hamza Baba”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. VIII (21), 163-196.
- Şemseddin Sami. (2010). Kamus-ı Türkî, (Hazırlayan: Paşa Yavuzarslan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkdogan, Orhan. (1995). Alevi-Bektaşî Kimliđi Sosyo-Antropolojik Araştırma. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IX. (1977). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü V. (1996). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yaman, Ali. (2006). Kızılbaş Alevi Ocakları. Ankara: Elips Kitap.
- Yaman, Ali. (2007). Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi. İstanbul: Nokta Kitap Yayınları.
- Yeni Türk Ansiklopedisi. (1985). VII. Cilt, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Kaynak Şahıslar

(Kaynak Şahıs) Ad-Soyad, Mezuniyet, Yaşadığı Yer

- (K1) Canan Gündüz, 1935, ilkokul, Manisa/Akhisar/Beyoba.
- (K2) Hüseyin Gündüz, 65, ilkokul, Manisa/Akhisar/Beyoba.
- (K3) Devran Gündüz, 45, ilkokul, Manisa/Akhisar/Beyoba.
- (K4) Kamber Gürler, 60, ilköğretim, Akhisar (Erzincanlı).
- (K5) Haydar Akyol, 60, ilköğretim, Akhisar (Erzincanlı).